Lausunto Eduskunnan Suurelle valiokunnalle (työjaosto)

Timo Miettinen, dosentti, akatemiatutkija
Eurooppa-tutkimuksen keskus
PL 9
00014 HELSINGIN YLIOPISTO

Aika: keskiviikko 13.3.2024 klo 12.00
Asia: E 58/2023 vp Valtioneuvoston selvitys: Suomen avaintavoitteet EU-vaalikaudelle 2024–2029

Kiitän mahdollisuudesta kommentoida EU-vaalikauden 2024–29 tavoitteita.

Euroopan unioni elää murrosvaihetta. Sisäisten kriisien – eurokriisin, pakolaiskriisin, oikeusvaltio-ongelmien ja Brexitin – määrittämästä 2010-luvusta on siirrytty uuteen aikakauteen, jossa korostuvat **ulkoisen toimintaympäristön suuret muutokset**. Venäjän hyökkäyssota, Kiinan kasvava autoritarismi sekä Yhdysvaltojen presidentinvaaleihin liittyvä epävarmuus ovat nostaneet myös EU-politiikan agendalle joukon uusia teemoja. Tiivistäen voidaan sanoa, että sisämarkkinaprojektin sijaan EU:ta rakennetaan aiempaa vahvemmin turvallisuusyhteisönä, jolla on vahva **geopoliittinen ulottuvuus**.

Kansainvälisen politiikan tutkimuksessa on puhuttu pitkään kylmän sodan jälkeisestä maailmanjärjestyksestä, jonka määräävä piirre on **moninapaisuus**. Tällä tarkoitetaan globaalia järjestelmää, jossa valtaa käyttävät kahden suurvallan sijaan useammat toimijat tai alueet. Moninapaisuuden nousu liitetään usein Kiinan, Intian ja muiden nousevien talouksien vahvistumiseen ja sen keskeisinä instituutioina on pidetty muun muassa G7-järjestelmän rinnalle noussutta G20-järjestelmää. Näiden instituutioiden kyky hallita globalisaatiokehitystä on heikentynyt. Olemme siirtyneet aiempaa vahvemmin **blokkiutuvaan maailmantalouteen**, jossa EU ei voi luottaa enää monenkeskisiin instituutioihin.

Samaan aikaan **Euroopan turvallisuusympäristö on muutoksessa**. Venäjän hyökkäyssota on nostanut esiin tarpeen paitsi tukea Ukrainaa, myös vahvistaa EU-maiden omaa puolustuskykyä. Vaikka EU-maat pääsivät lopulta sopuun 50 miljardin Ukraina-tuesta osana rahoituske-

hyksen puolivälitarkistusta, kysymys unionin yhtenäisyydestä on edelleen avoin: Unkarin kaltaisten maiden sitoutumiseen liittyy monia epävarmuuksia. EU:n ammustuotanto ei ole myöskään päässyt tavoitteisiinsa.

Samaan aikaan EU:n toiminta **ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi** on kohtaamassa uudenlaisia haasteita. Yhtäältä ilmastonmuutokseen vastaaminen edellyttää nykyisten toimenpiteiden lisäksi uusia innovatioita: esimerkiksi vuoden 2040 ilmastotavoitteet edellyttävät panostuksia hiilen talteenottoteknologiaan. Samaan aikaan esimerkiksi maatalouden päästötavoitteisiin liittyy paljon poliittista vastustusta. On oletettavaa, että nämä jännitteet näkyvät seuraavalla parlamenttikaudella.

Suomen tavoitteet ovat pääosin tarkoituksenmukaisia ja ymmärrettäviä. Nostan esiin kuitenkin kolme kohtaa, joissa Suomi voisi miettiä tavoitteitaan uudelleen:

1. Keskeinen kysymys koskee Suomen sopeutumista globaalin kilpailun aikakauteen. Tämä tarkoittaa paitsi Kiina-riippuvuuksien tarkastelua, myös suhdetta Yhdysvaltojen mittaviin investointiohjelmiin. Keskustelua ovat herättäneet ennen kaikkea Bidenin hallinnon aloittamat investointiohjelmat, kuten Bipartisan Infrastructure Law (BIL), Inflation Reduction Act (IRA) sekä Creating Helpful Incentives to Produce Semiconductors Act (CHIPS), **joiden on määrä lisätä investointeja yhteensä yli 2000 miljardin edestä seuraavan kymmenen vuoden aikana**. Euroopan kannalta varsinkin IRA-kokonaisuuden kiistanalainen aspekti on liittynyt sen sisältämiin laajoihin ilmastoinvestointeihin sekä vihreän teknologian yrityksille suunnattuihin verohelpotuksiin. Vaikka ohjelmien pääasiallinen tarkoitus on vähentää Yhdysvaltojen Kiina-riippuvuutta, tuntuvat sen vaikutukset myös Euroopassa. Huolena on, että mittavat verohelpotukset antavat yhdysvaltalaisille vihreän teknologian yrityksille epäreilun kilpailuedun.

   Suomi on valinnut tavoitteekseen **strategisen kilpailukyvyn** edistämisen. Tämä näyttää tarkoittavan ennen kaikkea sisämarkkinoiden tehostamista sääntelyä kehittämällä. On positiivista, että huomio on siirtynyt yhteisvastuun lisäämisestä sisämarkkinoiden keskeiseen uhkatekijään, valtiontukisääntöihin tehtäviin poikkeuksiin. Epätasainen valtiontukien jakautuminen on yksi keskeisimmistä sisämarkkinoiden yhtenäisyyttä rapauttavista tekijöistä. On myös myönteistä, että Suomi tunnustaa EU-tason teollisuuspoliittisen ajattelun merkityksen. Jää kuitenkin epäselväksi, mitä varsinaisesti tällä tarkoitetaan. **Millaisia olisivat luonteeltaan ne EU-tason teollisuuspoliittiset aloitteet, joita Suomi voisi katsoa kannattavansa?**

   Kuten EK:n tuoreessa muistiossa (Luoma 2024) todetaan: ” Lisääntyvän valtiontukikilpailun oloissa voi olla Suomen etukin, jos EU:n oma teollisuuspoliittinen toimintakyky kasvaa – edellyttäen, että se toteutetaan ainakin osittain Suomen intressejä tukevalla tavalla.” Oma näkemykseni on, että tämä tavoite toteutuu parhaiten EU:n yhteisten inves-

tointiohjelmien avulla. Hyviä esimerkkejä ovat EU:n innovaatiorahastojen kautta maksettavat tuet puhtaan vedyn tai vihreän teräksen tuottamiseen. EU:n seuraavan rahoituskehyksen uudistamisessa yksi keskeinen tavoite tulisi olla EU-rahoituksen parempi kytkeminen innovaatio- ja teollisuuspolitiikkaan.

2. Suomi tukee Ukrainan puolustustaistelua ja EU-tason toimia Ukrainan suvereniteetin puolustamiseksi. Venäjän hyökkäyssota on paljastanut, että tosipaikan tullen EU-maat pystyvät toimimaan pääosin yhtenäisesti: pakotepolitiikkaa on edistetty ja Ukrainaa tuettu aseellisesti. Geopoliittiset riskit edellyttävät, että EU ottaa vahvemmin vastuuta omasta puolustuksestaan. Tässä suhteessa voidaan todeta, että Venäjän hyökkäyssota on selkeyttänyt EU:n ja Naton suhdetta: EU on keskittynyt komentorakenteiden kehittämisen sijaan nimenomaan materiaalituotannon vauhdittamiseen.

   Suomi tukee edellä mainittuja tavoitteita laajasti, joskin korostaen melko vahvasti hallitustenvälistä yhteistyötä: ”Osana Suomen pyrkimystä vahvistaa EU:n päätöksentekokykyä erillisen puolustusministerineuvostokokoonpanon perustaminen voisi olla tarkoituksenmukaista.” Kuitenkin toimintakyvyn vahvistaminen nimenomaan EU-instituutioiden sisällä voisi olla tarkoituksenmukaisempaa. Yksi tuore ehdotus, joka on ollut pöydällä, on nykyisen komission puheenjohtajan Ursula von der Leyenin idea uuden **puolustuskomissaarin tehtävän perustamisesta**. Kuten koronakriisin aikana tehdyt rokotehankinnat osoittivat, toimintakyvyn lisääminen nimenomaan EU-tasolla on usein tehokkain tapa edistää asiaa.

3. On kaksi kehityskulkua, jotka pakottavat miettimään EU:n uudistamista. Näistä ensimmäinen on EU:n laajentumiskehitys, joka koskettaa niin EU-budjettia kuin päätöksenteon rakenteita. On perusteltua kysyä, tarvitseeko esimerkiksi 35 jäsenmaan unioni 35 komissaaria. Toinen liittyy yksittäisten maiden toimintaan unionin yhtenäisyyttä rapauttavana tekijänä. EU tarvitsee tulevaisuudessa vahvempia välineitä toimiakseen yhtenäisenä.

   Tässä suhteessa on myös jokseenkin vaikea ymmärtää, **miksi Suomi ei kannata laajasti määräenemmistöpäätösten lisäämistä ulko- ja turvallisuuspolitiikassa.** Kyse on hyvin konkreettisesta ongelmasta EU:n ulkosuhteissa, joissa unionin ulkopoliittinen toimintakyky on jäänyt vajaaksi yksittäisten maiden, kuten Unkarin, takia. On hyvin harvoja esimerkkejä (jos ollenkaan), joissa Suomen ulkopoliittinen kanta on todellisuudessa poikennut EU-maiden enemmistön kannasta. Vaikutelma on, että Suomi varaa tämän oikeuden johonkin teoreettiseen poikkeustilanteeseen.

   Suomi suhtautuu kielteisesti perussopimusten avaamiseen. Samaan aikaan on selvää, että oikeusvaltio-ongelmiin tai laajentumiskehitykseen on vastattava monien perustavanlaatuisten uudistusten kautta. Nämä koskevat esimerkiksi artikla 7:n kaltaisia oi-

keusvaltiomekanismeja, joissa voitaisiin siirtyä saksalais-ranskalaisen tutkijaryhmän ehdotuksen mukaan 4/5 määräenemmistöpäätöksiin. Vaikka Suomi suhtautuu moniin uudistuksiin myönteisesti, hallitukselta puuttuu tarkempi näkemys siitä, mitä näistä uudistuksista voitaisiin toteuttaa nykyisten sopimusten puitteissa.

Kunnioittavasti

Timo Miettinen, akatemiatutkija
Eurooppa-tutkimuksen keskus
Helsingin yliopisto